

УДК 338.49

Хаджинов І.В.

канд. економ. наук, доцент, провідний науковий співробітник
Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в місті Донецьк

МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ІНФРАСТРУКТУРА» ТА ЇЇ ФУНКЦІЙ

METHODOLOGICAL CHARACTERISTICS STUDY CONCEPT "INFRASTRUCTURE" AND ITS FUNCTIONS

У статті розглянуто сутність та особливості формування інфраструктури на різних етапах розвитку національного господарства. Визначено основні характеристики інфраструктури як складової регіонального розвитку. Представлено результати дослідження сучасних дефініцій поняття «інфраструктура», доведено необхідність визначення даного поняття в аспекті двох принципових підходів до визначення складових інфраструктури - горизонтального і вертикального; систематизовано характерні ознаки інфраструктури відповідно визначеним умовам її формування. Мета дослідження полягає у вивченні концептуальних основ розвитку регіональної інфраструктури на основі встановлення закономірностей її територіальної організації. І хоча інфраструктурна тематика представлена значною кількістю публікацій і дисертаційних досліджень із явно вираженим кількісним зростанням в останнє десятиліття, у тематичній структурі переважають галузеві дослідження й відсутні фундаментальні наукові розробки по регіональній інфраструктурі.

В статье рассмотрены сущность и особенности формирования инфраструктуры на различных этапах развития национального хозяйства. Определены основные характеристики инфраструктуры как составляющей регионального развития. Представлены результаты исследования современных дефиниций понятия «инфраструктура», доказана необходимость определения данного понятия в аспекте двух принципиальных подходов к определению составляющих инфраструктуры - горизонтального и вертикального; систематизированы характерные признаки инфраструктуры в соответствии определенным условиям ее формирования. Цель исследования состоит в изучении концептуальных основ развития региональной инфраструктуры на основе установления закономерностей ее территориальной организации. И хотя инфраструктурная тематика представлена значительным количеством публикаций и диссертационных исследований с явно выраженным количественным ростом в последнее десятилетие, в тематической структуре преобладают отраслевые исследования и отсутствуют фундаментальные научные разработки по региональной инфраструктуре.

The article deals with the nature and features of the formation of infrastructure at various stages of development of the national economy. The main characteristics of the infrastructure as part of regional development. The results of the study of modern definitions of the term "infrastructure" necessity definition of this concept in terms of two fundamental approaches to determining the components of the infrastructure - horizontal and vertical; systematized characteristics infrastructure under certain conditions of its formation. The purpose is to explore the conceptual foundations of the development of regional infrastructure through the establishment of laws of its territorial organization. Although infrastructure themes represented

by a significant number of publications and dissertations containing explicit quantitative growth in the last decade, industry research is dominated in a thematic structure, and there are no fundamental scientific research on regional infrastructure issues.

Ключові слова: *інфраструктура, функції, підхід, складові інфраструктури*

Вступ. Наявність досить значних розбіжностей в інтеграційних прагненнях та досягненнях України щодо рівноправного вступу до різних за соціоекономічним та геополітичним форматом світових інтеграційних угруповань (ЄС, СНД) значною мірою залежить від участі первинних суб'єктів територіальної мезосистеми у реалізації державного інтеграційного курсу. Змінилася загальна ідеологія і керування економічним розвитком: у ринковій економіці роль держави складається в створенні сприятливих умов, а не в організації діяльності. Регіони самі повинні стати її організаторами й прагнути до швидкої й масштабної інтеграції своєї економіки в національну економіку, а через неї - у глобальний ринок. Однієї з головних проблем регіонів України є нездатність територіальної інфраструктури підтримувати й стимулювати регіональний розвиток. Можливості екстенсивного розвитку економіки регіонів за рахунок використання старих "фондів" практично вичерпано.

Дослідження поняття інфраструктури у своїх роботах розглядали такі відомі вчені як А. Янгсон, П. Розенштейн-Родан, А. Сміт. Їх послідовниками стали А. Маршал, А. Хіршман, Д. Карка, В.А. Жамін, В.П. Красовський, Б.Х. Краснопольський, П.Ю. Беленький, Б.М. Данилишин, О.І. Дація, М.Х. Корецький, С.В. Мочерний, В.Є. Попов, В.П. Федько, Н.Г. Федько та багатьох інших.

Постановка завдання. Мета дослідження полягає у вивченні концептуальних основ розвитку регіональної інфраструктури на основі встановлення закономірностей її територіальної організації.

Методологія дослідження. Методологічною базою дослідження стали роботи з особливостей розвитку, типології інфраструктури українських та російських вчених.

Результати дослідження. У вітчизняній економічній літературі, також як і в зарубіжній, немає єдиної думки з питань про сутність інфраструктури, її функції, роль і місце в житті суспільства, відсутня загальновизнане визначення категорії "інфраструктура". Обсяг поняття постійно розширюється і охоплює все нові обслуговуючі системи виробництва і соціальної сфери.

Розглянемо основні характеристики, що описують суть даної категорії - інфраструктура. Суб'єктами інфраструктури є фізичні та юридичні особи, що вступають в економічні відносини з надання продуктів інфраструктурного забезпечення (виробництва, товарообміну) в одному випадку як генератори (виробники), а в іншому як користувачі (споживачі) на платній і безоплатній основі. До суб'єктів відносяться інститути, пов'язані з формуванням і

споживанням результатів інфраструктурної діяльності у вигляді установ державної форми власності (навчальні заклади, енергетичні компанії, оператори електрозв'язку, поліклініки тощо) і приватних фірм (оператори стільникового зв'язку, готельний бізнес, супермаркети, приватні школи та лікарні), сім'ї та індивідууми.

Об'єктами інфраструктури є, з одного боку, інженерно-технічні споруди та інші матеріальні об'єкти і, з іншого - сфера діяльності, що забезпечують необхідні матеріально-технічні та соціальні умови для відтворювального процесу, розміщення і ефективного функціонування сучасних господарських об'єктів: лінії зв'язку, лінії електропередач, транспорт, електростанції, готелі.

Сутність інфраструктури найбільш повно розкривається через опис її функцій. Економічна наука виділяє наступні основні функції інфраструктури:

1) обслуговуюча функція інфраструктури полягає в наданні послуг та обслуговуванні виробництва і населення для успішного функціонування господарських об'єктів. До даної функції належить обслуговування господарського обороту (транспортуювання та постачальницько-розподільча функція); розподіл і обмін матеріальних благ у соціальній сфері; надання споживчих послуг (обслуговування і задоволення споживчого попиту населення) та ін.;

2) забезпечувальна функція інфраструктури полягає у забезпеченні тих чи інших видів людської діяльності на певній території. Інфраструктура не створює матеріальних благ, а забезпечує формування умов матеріального виробництва і споживання, створення умов для роботи промислових і сільськогосподарських підприємств регіону та для розміщення в ньому робочої сили і населення. Інфраструктура забезпечує формування умов виробництва, умов функціонування безпосередньо технологічного процесу виробництва продукції, реалізацію готової продукції;

3) інтеграційна функція має місце між галузями виробництва, між регіонами і державами. Інфраструктура призначена для забезпечення виконання функцій у декількох галузях, вона носить міжгалузевий характер. Такими об'єктами інфраструктури є: транспорт, енергетичні системи, зв'язок, інформаційні мережі та ін.;

4) системоутворююча функція сприяє забезпеченню єдності у всіх фазах відтворення в народному господарстві в цілому і в окремі її структурній ланці шляхом встановлення взаємозв'язку в процесі відтворення. Ця функція полягає в забезпеченні нерозривності товарних, грошових, інформаційних та інших потоків, що створюють загальні умови для забезпечення стійкості відтворення і його раціоналізації. Таким чином, інфраструктура є чинником, умовою прискорення обороту капіталу в базових галузях, у народному господарстві в цілому і у всіх його ланках;

5) відтворювальна функція має на меті відтворення як самого процесу виробництва та основних виробничих фондів, так і трудових ресурсів, самої людини, тобто факторів, які безпосередньо беруть участь у виробництві. Соціальна інфраструктура бере участь у відтворювальному процесі як фактор відтворення робочої сили і умова для всебічного розвитку особистості. До даної відтворювальної соціальної функції можна віднести охорону здоров'я людей; охорону та оздоровлення навколишнього середовища; формування суспільної свідомості і наукового світогляду; охорону громадського порядку, об'єктів, продукції, майна, забезпечення Діяльності збройних сил і військових дій.

Відтворювальний аспект функціонування виробничої інфраструктури передбачає аналіз її участі на всіх стадіях виробничого циклу. Вийшовши безпосередньо із самого процесу виробництва, товарний капітал повинен перетворитися в грошовий і на цій стадії частину функцій історично тяжко виділили в сферу інфраструктурного обслуговування. Так, наприклад, складське господарство, зв'язок, ділові послуги, оптова торгівля, банківське обслуговування забезпечують просування готової продукції на ринку і перетворення її в грошові кошти. Отже, умови функціонування капіталу підприємства забезпечуються функціонуванням системи виробничої інфраструктури. Отже, цільовою функцією виробничої інфраструктури є створення умов для відтворювального процесу матеріального і нематеріального секторів економіки;

б) територіальна функція полягає в тому, що інфраструктура є чинником територіального розміщення нових об'єктів та / або трансформації старих (реконструкція, демонтаж та ін.) Формування територіальних господарських систем і територіальних комплексів відбувається на інфраструктурній "основі". Інфраструктура забезпечує їх внутрішні і зовнішні зв'язки і викликає зміни територіальних структур населення (розселення), господарства, природокористування та ін. Інфраструктурне забезпечення та оснащення території - передумова багатьох територіально-структурних процесів у регіональному розвитку і найважливіший інструмент управлінських впливів на всі аспекти територіальної організації регіонів.

Інфраструктура володіє внутрішньою неоднорідністю, оскільки залежно від специфіки ринку сукупність пов'язаних між собою інститутів виконує певні функції по забезпеченню нормального режиму його функціонування. У відповідності з таким підходом представляється доцільним виділити складові інфраструктури та їх елементи.

Виділяють два принципових підходи до визначення складових інфраструктури - горизонтальний і вертикальний. Горизонтальний підхід буде означати укрупнене угруповання галузей інфраструктури за сферами діяльності, де розкривається їх функціональне призначення: виробнича,

соціальна, екологічна та ін. інфраструктури. У самому узагальненому вигляді можна виділити наступні елементи інфраструктури:

- об'єкти виробничої інфраструктури (будівництво, транспорт і зв'язок);
- об'єкти соціальної інфраструктури (житлово-комунальне господарство, освіта, охорона здоров'я, культура, спорт і т.д.);
- об'єкти ринкової інфраструктури (торгівля, банки, біржі, страхові компанії і т.д.).

Вертикальний підхід розкриває економічний зміст інфраструктури всередині певної сфери економіки на різних рівнях її функціонування. Наприклад, інфраструктура сфери матеріального виробництва, галузі виробництва, підприємства і т. д.

Структурна організація інфраструктури представлено функціональними, галузевими, просторовими, організаційно-управлінськими, періодичними та соціальними зв'язками, які зорієнтовані цільовим чином.

1. Функціональна структура забезпечує рух виробничої послуги у відповідності зі стадіями виробничо-комерційної діяльності господарюючих суб'єктів.

2. Галузева структура організовує види виробничих послуг і їх матеріально-технічну базу відповідно до суспільного поділу праці, зумовленого потребами господарюючих суб'єктів.

3. Просторова структура відображає територіальне використання виробничих послуг і розміщення елементів інфраструктури.

4. Організаційно-управлінська структура характеризує адміністративно-господарський устрій.

5. Періодична структура характеризує вигідність використанні зовнішньої або внутрішньовиробничої інфраструктури в різні періоди часу. Так, наприклад, на думку експертів, автомобільні послуги сторонніх організацій в перші два роки після придбання власних автотранспортних засобів обходяться на 20% дорожче, ніж власні, але через два роки після експлуатації автомобіля іноді вигідніше купувати дані послуги у спеціалізованих підприємств, оскільки витрати на ремонт, як правило, дорожче вартості самої послуги.

6. Соціальна відбиває структуру працюючих за рівнем освіти, доходів, за статтю і іншими ознаками. В результаті діалектичної взаємодії всіх аспектів структурної організації інфраструктура являє собою сукупність економічних, соціальних та інших зв'язків між господарюючими суб'єктами та індивідуумами.

Висновки. Наукова новизна отриманих результатів полягає в аналізі особливостей формування інфраструктури на різних етапах розвитку національного господарства. На основі проведеного аналізу можна зробити узагальнення, що кожен рівень економічного розвитку обумовлює відповідну

модель інфраструктури. Так, в умовах екстенсивного (уповільнюючого) періоду розвитку господарства спостерігається переважний розвиток підприємств сфери матеріальних послуг: транспорту, оптової торгівлі, складського господарства, зв'язку, електро- і водопостачання з метою стимулювання основного виробництва. Період інтенсифікації виробництва в галузях народного господарства характеризується тим, що різке відставання розвитку інфраструктурних галузей від основних виробництв знаходиться в прямій залежності від характеру інвестиційної політики в інфраструктуру, що проявляється в необхідності розвитку нематеріальних послуг, таких як інформаційне обслуговування, ділові послуги та ін.

Для успішного функціонування в умовах ринкової економіки та посилення конкуренції на ринку в підприємств виникає потреба в більш широкому асортименті допоміжних послуг (реклама, маркетинг, інфраструктура ринку). У цілому, основною метою інфраструктури є зниження витрат, підвищення ефективності діяльності і якості продукції, що випускається; підвищення конкурентоспроможності підприємств і, як наслідок, національного господарства. Інфраструктурна облаштованість території, організація обслуговування, безпосередньо впливають на розміщення продуктивних сил, розселення, рухливність населення, структуру використання ресурсів території.

Таким чином, інфраструктура в цілому являє собою комплекс допоміжних галузей, які обслуговують і забезпечують нормальну діяльність соціально-економічної системи. Рівень розвитку інфраструктури та якість обслуговування багато в чому впливають на ступінь розвитку виробництва, стиль і спосіб життя населення.

Література:

1. Rosenstein-Rodan P. N. The Notes of the Theory of the „Big Bush” in Economic Development for Latin America / P. N. Rosenstein-Rodan. – London – New York, 1961.
2. Аналіз сталого розвитку - глобальний і регіональний контексти: У 2 ч. / Міжнародна рада з науки (ICSU) [та ін.]; наук. кер. М. З. Згуровський. - К.: НТУУ «КПІ», 2009. - Ч. 2. Україна в індикаторах сталого розвитку. Аналіз - 2009. - 200 с.
3. Глобалізація та її регіональні виміри / М.І. Долішній, У.Я. Садова, Л.К. Семів // Регіональна економіка. — 2002. — № 3. — С. 7-24
4. Іванова Н.В. Функціональний підхід у ідентифікації виробничої інфраструктури / Н. В. Іванова // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія "Економічні науки". – 2011. - №3 (52). – С. 47-53.
5. Жамин В. А. Инфраструктура при социализме / В. А. Жамин // Вопросы экономики. – 1977. – № 2. – С. 16.
6. Комаров М. П. Инфраструктура регионов мира / Комаров М. П. – СПб. : Изд-во Михайлова В.А., 2000. – 347 с.
7. Мищенко В.В. Развитие комплекса обслуживающих отраслей, включающего создание производственной, социальной и рыночной инфраструктуры [Режим доступа] http://irbis.asu.ru/mmc/econ/u_econreg/4.2.ru.shtml

8. Яковлева СИ. Территориальные функции, роль и дисфункции инфраструктуры
[Режим доступа] <http://homepages.tversu.ru/~p000697/text1.html>